

APLICACIÓ DE LES CONSTITUCIONS DE BENET XIII CONTRA ELS JUEUS DE BESALÚ

El daltabaix del 1391 quasi no afectà, almenys d'una manera directa, la comunitat hebralca de Besalú, la vida de la qual prosseguí encara poderosa un cert nombre d'anys. Així podem explicar-nos i entendre que, l'any 1398, Maimó de Piera i Bonjuha Salomó de Carcassona, tots dos de Besalú, cerquessin un professor d'hebreu —Moshe Vidal Vives, de Perpinyà— per a llurs fills. També és cert que, després, una branca dels mateixos Piera i els Bonastruc Vidal, marxaren a Granollers i a Caldes de Montbui, per aquest ordre,¹ per sempre. Els Des Castlar anaren temporalment a Castelló d'Empúries. Altres començaren a cancel·lar llurs negocis o a nomenar procuradors, en qualitat d'administradors, per als llocs i terres de l'antic comtat besaluenc.² Els qui res no tenien a guanyar ni a perdre, els qui no exerciren cap activitat que els permetés d'aparèixer en documents dels protocols notariais —fer préssecs, especular, mercadejar— senzillament s'esvaïren.³ Tot això només en el terme de quinze o vint anys.

La convivència fou sempre humanament perfecta, i tan sols l'any 1384, el 7 d'abril, Ishaq Bonastruc i Maimó de Piera varen acórrer al lloctinent del batlle i sots-veguer, davant la porta del domicili del "miles" Bernat de Cornellà, essent testimoni aquest i el seu fill Ramon, en sol·licitud de protecció perquè, dues nits abans, uns joves cristians havien "combatudes les cases e teulades dels jueus".⁴ Val a dir que amb l'ajut de les autoritats els avalots no anaren més enllà.

L'any 1391 arribà a la comunitat de Besalú alguna espurna del gran *pogrom*, com succeí en altres indrets del bisbat gironí. El rei Joan I, de Saragossa estant —el 12 de juliol— escriví als jurats de Girona, i el 20 a les universitats de Torroella, Besalú i Figueres, perquè prenguessin mesures per tal d'evitar els vergonyosos esdeveniments que el dia 9 havien tingut lloc a València.⁵

Dissortadament, aquestes precaucions no pogueren evitar l'assalt de la major part de les comunitats. Però, què passà a Besalú? Sabem que no hi hagué *pogrom* com en altres llocs; si veritablement hagués ocorregut, en tindríem notícies, no hi ha dubte. Els jueus besaluencs, espaordits per allò que havia ocorregut a Girona, fugiren cap al castell de Sales i la força de Bellpuig, i els avalotapobles en trobaren pocs, dins la vila; Joan I, que encara era a Saragossa, escriví el 23 de setembre⁶ als

1. Manuel GRAU i MONSERRAT, *Notícies sobre la sinagoga de Besalú*, dins "Revista de Girona", núm. 82 (1978), 50. *La judería de Besalú (Girona) (siglos XIII al XV)*, tesi doctoral, inèdita, 2 vols. (1975). (Citarem sempre amb les sigles T.D.). Cf. vol. I, Maimó de Piera, 338-340.

2. Manuel GRAU i MONSERRAT, *Notícies...*, 50. T.D., vol. I, Des Castlar, 366-376, 3. T.D., vol. I, Conversos, 104-126.

3. Manuel GRAU i MONSERRAT, *Los Judíos y la nobleza en el antiguo Condado de Besalú (s. XIV)*, en premsa. T.D., vol. I, Maimó de Piera, 338-340.

4. Joan B. TORROELLA, *La Jueria de Banyoles* (Girona 1928), 59 ss, Santiago SOBREQUÉS i VIDAL, *Societat i estructura política de la Girona Medieval* (Barcelona 1975), 177 ss. (Cf. el capítol *Els Jueus a Figueres*, 200-201). Enrique C. GIRBAL, *Los Judíos en Girona* (Girona 1870), 73 ss.

5. ACA, Reg. 1949, f. 16.- T.D., vol. I, 85 ss.

batlles de Catalunya i de València, demanant informació sobre els fets,⁷ i, com és lògic, entre ells hi havia el de Besalú que, com hem dit, no sofrí tan tràgicament com altres llocs del bisbat i encara podem afegir que foren forasters els qui entraren a Besalú a cercar jueus. Per una carta del rei (del 14 de novembre de 1397), que sojornava a Tortosa, sabem que foren els homes de Navata, Llers i Vilademuls —del senyoriu de dona Esclarmunda, vídua de Felip Dalmau de Rocabertí— els qui "cum magno scandalo et insultu... irrurunt contra callum Judaycum Bisulduni, Castrum de Salis et domum de Bellopodio",⁸ perquè els jueus besaluencs s'havien fet escàpols i cercaren refugi en aquests darrers llocs esmentats.

Encara que hom parli del call judaïc de Besalú, és notori, pels contractes de compra-venda i lloguer de cases, servats a l'Arxiu Històric Notarial d'Olot, secció de Besalú, que els jueus de la vila visqueren barrejats amb els cristians, tot al llarg del segle XIV, i pensem que també abans, bé que amb propensió a allotjar-se a redós de llurs edificis religiosos —esglésies i sinagoga— fins que l'any 1415 hom manà d'ajustar-se a la butlla de Benet XIII, pel que fa a la separació d'ambdues comunitats.

El call de Besalú

A Besalú va arribar l'ordre de dur a terme la butlla al començament d'octubre de 1415. La va presentar Arnau Radii, rector de l'església de Sant Martí de Capellada, a Besalú, en nom de Guillem Mariner, batxiller en lleis i, per l'autoritat apostòlica, vicari general del bisbat de Girona.⁹

Guillem Mariner havia estat encarregat de l'aplicació de la butlla de Benet al bisbat gironí. Aquest membre del capítol de la Seu, vicari general, era persona de gran prestigi: ja en 1400 el rei Martí li va manar que, conjuntament amb Pere de Sant Martí, tramités i resolgués el plet existent entre abat, capítol i fidels de la parròquia de Sant Feliu, pel que feia a l'obra del temple. Ell mateix publicà a Girona la disposició de Benet XIII, del 12 de maig de 1415, que regulava l'existència de les sinagogues i, conseqüentment, hom va incoar, el 24 d'octubre, el procés relatiu a la tancada de la sinagoga que era al lloc on havia estat, molt abans, la capella de Sant Llorenç.¹⁰ El 10 de novembre següent, Guillem Mariner retia comptes, al sant pare, de la clausura de la dita sinagoga pel motiu indicat.¹¹ Més tard, pel març de 1417, el capítol de la seu el cità perquè fos present: en la reunió que, després de consultar dotze mestres d'obres, decidí que l'obra del temple havia d'ésser feta d'una sola nau. El 29 de novembre de 1438 figurava en l'*Estatut* de la Puríssima i, com a tal, prenia part en les resolucions del seu capítol.

7. Santiago SOBREQUÉS I VIDAL, *Societat...*, 202. T.D., vol. I, 85 ss.

8. ACA, Reg. 1906, ff. 141^v-142^{rv}.

9. Arnau Radii apareix ja a Besalú, lloc d'on possiblement era fill, el 1404, com a sacerdot i essent testimoni en la partió de l'herència de Bernat d'illa Frígida, sabater, i la seva muller Francesca, a favor de la dona del notari Jaume Serra. Ja el 1389 un Joan Radii fou testimoni en una procura entre cristians. Jaume Serra fou notari, almenys fins l'any 1427, per l'autoritat de l'abat de Sant Pere; actuà com a tal al castell de Beuda, i del 1407 al 1409 fou jutge ordinari de la cúria besaluenca (Cf. Joaquim DANÉS i TORRAS, *Los notarios de la circunscripción de Olot*, 1950, mss, inèdit a l'Arxiu i Biblioteca Municipal d'Olot). Les circumstàncies que acompanyaren la peculiar aplicació de la butlla "Etsi doctoris gentium" al bisbat de Girona són exposades per Josep PERARNAU, *Notícia de més de setanta inventaris de llibres de jueus gironins, anys 1415 i 1416*, dins "Arxlu de Textos Catalans Antics", 4 (1985), 435-444, on consta que els jueus de Besalú presentaren tals inventaris (443).

10. T.D., vol. I, *Conversos*, 97 ss.

11. *Id.*, *Id.*, 96.

Aquell 8 d'octubre de 1415, en què arribà la butlla, davant els sots-veguer i el batlle, Arnau de Biure, donzell, el jutge Bernat Cornell i el jurat Ponç Pujol —els altres jurats eren fora de la vila—, enfront de la casa del difunt Arnau de Vila, que aleshores era del notari Joan Orts,¹² al carrer que anava de la plaça al pont, per davant del forn i tocant a la casa de l'hereu del ferrer Joan Suybes, essent present el notari oportú, els testimonis cercats per a l'acte i amb la presència també dels jueus i prohoms de la vila, fou llegida la constitució de Benet XIII contra els jueus. Després de les habituals fórmules, el document deia:

"... Et per ço que tant pus laugerament tota il·lícita conversació entre los cristians e jueus sia squiuade, quant pus del·ligentment serà tolta tota ocasió de comunicar ensemps, ab diligent exortació amonestam, en Jhesu Xrist, los prínceps Cathòlics e altres fells senyors temporals, que en lurs ciutats, viles o lochs, en los quals ells assignen cert loch e part, fora la qual a aquells no sia lícit star ni habitar per manera que no stiguin ni habiten mesclats ab los cristians. Et lo juheu, fora la part a ell assignada, tindrà casa de sa contínua habitació, encórrega la pena ja dessus designade, mas los xristians qui al juheu la dita casa vendra, logar, prestar o en altra manera atorgar presumiran, si seran singulars persones, sentència de vet, excomunicació. Et, si per ventura serà col·legi o universitat, sentència de entredit de fet covengue suésser encorreguts..."

Conseqüentment, foren requestades les autoritats perquè adjudiquessin als jueus un lloc adient, separat de la comunitat cristiana. Tot seguit, i havent declarat ésser fills obedients de l'autoritat apostòlica, Guillem de Mas, Antoni d'Amer i Antoni Grau, juntament amb altres prohoms, escolliren el lloc que els demanaven, per al call, essent presents els jueus Jaacel des Castlar, metge, Ishaq Maimó, Belshom Caravita, Caravita Belshom, Bonastruc de Piera, Vital Caravita, Maimó Vital, Bonjuha de Carcassona i Salomó de Carcassona. Les il·lindes marcades coincideixen amb els carrers que hi ha encara al voltant de la plaça dels Jueus, on és la suposada "mik-wà":

"... De cantono hospitii domine Laurentie, uxoris Francisci Granelli, ville Bisulduni, quod hospitium fuit Raymundi Brugerii quondam, de Bisulduno, et quod est ante furnos dicte ville et qui cantonus est constructus ante januam dictorum furnorum, tenendo et eundo rectam lineam, per vicum publicum, quo itur ad pontem dicte ville, usque ad dessensium puthel dicti pontis, prout cantonata hospitii Johannis Monerii, terminat sequendo usque ad murum Fluviani, sicut dictum hospitium dicti Johannis Monerii terminat, sic intellecto quod a dicto cantone eundo per dictum vicum usque ad dictum cantonem hospitii dicti Johannis a manu dextra, usque ad dictum murum Fluviani, se extendat dictum patium et prout ac quantum se extendunt hospicia inferius contenta et non amplius neque ultra. Infra quod patium seu spacium est situata et inclusa judeorum sinagoga et hospitia sequentia. Videlicet hospitium domine Agnete, uxoris Bernardi Arnaldi quondam, et hospitium heredum Petri ça Casadevall quondam, notarii, et quedam duo hospicia duorum judeorum et hospicium Guillermi Roig, quondam, quod est nunc magistri Bernardi Ferrarii, fisici, comorante in Villa Castillonis Impuriarum, et hospicium Raymundi de Prato, tintorerii Bisulduni, et hospicium Berengarii Avanall, quondam, quod nunc est dirutum et hospicium Bernardi de Manso novo, paratoris, et hospicium Nicholay Paschalis, sabaterii, et hospicium heredum Johannis Suybes, quondam, ferrarii, et prefatum hospitium Johannis Monerii, paratoris, quod fuit Bernardi

12. AHNO (= Arxiu Històric Notarial d'Olot), Besalú, vol. 343, 1415.

de Concho, operaril lapicide Bisulduni. Ita et tali condicione expresse intellecta, quod omnes carraroni et spacia a dicto patio exeuntes versus dictum vicum quo tenditur ad pontem et omnes archate et omnia portalata dictarum domorum ad dictum vicum quovismodo exeuntia inquantum se extendit de dicto Cantono prefati hospitil domine Laurentie, uxoris predicti Ffrancischi Granelli, usque ad dictum cantonum domus dicti Johannis Monerii, claudantur lapidibus et samento, taliter et tali forma quod dicti judei, presentes et futuri, hinc inde non habeant a parte dicti vici aliquod introitum nec exitam ad dictum patium seu spatium superius eis designatum et assignatum. Et quod, a cantono hospitii preffati Nicholay usque ad cantonum viridaril hospitii heredum prefati Johannis Suybes, habeant facere clausuram lapidibus et samento equali altitudine illa pariete viridaril hospitii supradicti dictorum heredum Johannis Suybes. Intellecto tamen quod in predicta clausura fienda possint dicti judei edificare et construere ac dimittere unum portale pro habendo hinc inde ad dictum patium et spatium designatum exitam et introitum quod possint et habeant claudi januis. Consentientes et aplaudentes etiam ipsis, dicto commissario presente, quod possint tenere condirectum claudendo et aperiendo quoddam portale quod est constructum subtus dictam sinagogam et exit ad flumen Fluviani..."¹³

Els concediren un termini de quinze dies per a dur a terme la clausura del call i tan sols vuit perquè tots els jueus de la comunitat mudessin llur residència i domicili a l'interior del clos establert, així com per a dur-hi llurs béns.¹⁴ Realment, els vuit dies concedits per a la mudança de família i estris, dins els límits senyalats era un respir massa curt i no hi havia temps, per la qual cosa hom acordà de donar-los vuit jorns més, fins el dia 14 d'octubre.¹⁵

Tanmateix, fins aquell moment mai no hi havia hagut cap disposició, a Besalú, que compel·lís els jueus a domiciliar-se en un lloc assenyalat de la vila, puix que de fet visqueren sempre allà on volgueren, bé que, com és lògic, sempre preferiren els indrets propers a la sinagoga. No és menys cert que, quan arribà la butlla amb la fixació de llindes, la comunitat hebraica besaluenca era ja en davallada. Gairebé gosaríem dir que estava mortalment tocada i que fou per a ella com la darrera falconada. Amb llanguiment sobrevisqué fins al decenni dels anys trenta, és a dir, quinze anys més, d'aquell segle XV.

Veritablement, l'estat de l'aljama, almenys en l'aspecte econòmic, devia ésser angoixós, agreujat per les despeses exigides pel bastiment del mur per a aïllar el call de la resta de la població. I tan feixuga fou, que dos dies abans d'acabar el temps marcat per a tancar per complet el susdit call —el 3 de novembre— s'aplegaren els membres sobresortints de la comunitat (cal pensar que no eren els caps de casa) dels pocs que encara restaven a Besalú —Belshom Caravita, el metge Jaacel des Castlar, Ishaq Maimó de Piera, Bonjuha Salomó de Carcassona, Maimó Vital i Vital Caravita, Bonafilla, vídua de David des Castlar, i Salomó Maimó de Piera— els quals

"... scientes et attendentes nos pro factis et negotiis aljame judeorum ville predicte habere necessarias peccunias, quas ad presens et absque dampno non possumus habere ipsas nisi vendamus de jocalibus dicte aljame..."

vengueren a Salomó Bonjuha de Piera i a Caravita Belshom, jueus de la dita aljama,

13. *id.*, *id.*, *id.*

14. *id.*, vol. 344, 1414-1415.

15. *id.*, *id.*, *id.*

"... coronam argenteam ebrayce vocatam *atara*, que deservit ad ornandum rotulum dicte aljame..."
 pel preu de 16 lliures i 10 sous.¹⁶

Efectes de la butlla: conversos

Greu problema era la relació entre els neòfits i llurs antics confreres i parents. Era costum d'atorgar-los un any de convivència i comunicació amb la família jueva després de llur conversió. També hom restrenyia cada vegada més la vida de la comunitat amb la intenció de forçar-la a la conversió. Un dels principals problemes, l'econòmic, conseqüència del canvi de religió, era que l'aljama que tenia més conversos minvava en rendes i carregaments per la raó que els jueus, en ésser batejats, restaven lliures de tota imposició particular o col·lectiva de les aljames, rebaixant-ne en gran manera els ingressos, la qual cosa anava en menyscapte de les rendes de la Corona, a les quals estaven lligades directament les aljames, com a part del patrimoni reial.

El contingut de la pragmàtica de Ferran I —València, 23 de juliol de 1415, legalitzada per l'advocat fiscal d'Aragó, Jaume Callís— ens dona una idea dels problemes constants que sorgien en la vida ciutadana i en la convivència de cristians i jueus. La més gran dificultat es trobava en l'aplicació al peu de la lletra de totes i cada una de les disposicions; calia trobar el bell mig i la dretura en el compliment de tot allò legislat que, de vegades, quedava preterit per part dels oficials reials, de les autoritats locals i, per si encara fos poc, per part dels mateixos conversos, que arribaren a posar serioses dificultats a les aljames fent sorgir nombrosos conflictes entre ells i l'autoritat del sobirà, les disposicions del qual, força vegades, amollien la vigència de la pragmàtica. La custòdia i garantia de les aljames jueves era sempre en defensa del patrimoni reial, puix que llurs tributs, com hem dit, eren part de les rendes de la Corona, les quals minvaven en créixer les conversions. El monarca hagué de constituir-se en defensor de les aljames i vetllar per llur desenvolupament, amorosint la fogositat dels funcionaris encarregats de portar a terme les disposicions pontifícies.

El 13 de gener de 1416, de Perpinyà estant, el rei respongué agradós a un prec dels jueus del regne d'Aragó, perquè els atorgués la seva protecció enfront de l'entusiasme d'aquells cristians que, en posar en pràctica la pragmàtica, empoquieren els jueus fins al punt que

"... haurian muyta freytura e necessitat e finalment peririan de si les dites

Ordinaciones eran así servadas como por aquellos (cristianos) son percibidas..."

La interpretació de les Ordinacions era tan severa que ni tan sols era permès als cristians de servir-se dels jueus en llurs oficis, arts i coneixements de sastre, argenter, teixidor, llibreter, etc., privant-los de tota mena de treball i deixant-los en la impossibilitat de fer front a llurs necessitats més primàries i, més que res, sense poder pagar deutes i tributs de les aljames.¹⁷ Aquesta petició de les aljames aragoneses trobà una favorable acollença reial i del Consell del sobirà i, en conseqüència, hom donà una disposició aclaridora per a la interpretació de la pragmàtica. En el cas que fossin els cristians i neòfits els qui visquessin entre els jueus, serien ells els qui deixarien llurs

16. *id.*, *id.*, *id.*

17. Francisca VENDRELL DE MILLÁS, *En torno a la confirmación real, en Aragón, de la pragmática de Benedicto XIII*, dins "Sefarad" XX (1960), 322. Tenien prohibit d'enquadernar llibres en els quals figuressin els noms de Jesucrist i de la Verge; havien de lliurar els textos i comentaris talmúdics; hom limitava les condicions de convivència amb els cristians, etc.

domicilis per anar als barris cristians, i serien indemnitzats pels jueus que restessin obligatòriament al call, d'acord amb la taxació feta per un expert que fixaria el preu.¹⁸ Així mateix, el compliment de tot l'ordenat no haurà de significar violència ni molèstia per a les aljames ni llurs components, i s'hauran de garantir les persones i llurs béns.¹⁹

Encara que fos després de la publicació de la butlla de Benet XIII, a Besalú, quan s'inicià el gran al·lau de conversions, no per això deixem de trobar-ne alguns casos abans, sobretot a partir del *pogrom* del 1391, i és així com apareix, precisament aquest any, un jueu banyolí, Abraham Lleó, qui, juntament amb la seva esposa, rebé el bateig a Santa Maria dels Turers.²⁰

Conversions al segle XIV

Que les conversions venien de temps, ho prova l'existència d'un reglament sobre neòfits, del 1297, en el qual era detallada la manera d'ésser tractats els nous cristians.²¹ Però, abans de referir-nos als efectes de la creació del call besaluenc, ens interessa de parlar dels qui es convertiren al llarg del segle XIV.

El 29 de febrer de 1332, Joan d'Empúries i Guillem de Sant Miquel, pare i fill, ambdós jueus batejats, nomenaren procuradors Salomó Jucef i son fill Ferrer Salomó, de Besalú, per a vendre a qualsevol persona, jueva o cristiana, a l'encant o no, llurs drets sobre una casa que tenien a Perpinyà, fora del call, les llindes de la qual eren: per un costat, el carrer públic; per l'altre, la casa del pare Bremon; per un tercer, la del teixidor Guillem Andreu, i, finalment, la de la muller del sastre Bernat Cruzavim. La casa en venda era, *pro indiviso*, de Joan d'Empúries i del seu procurador besaluenc Salomó Jucef.²²

Gairebé un any després, el 18 de gener, vengueren al mateix Salomó Jucef els fruits i les quantitats que, pel lloguer, devia des de feia vuit anys la vídua de Sicarts d'En Solatge, de Perpinyà, que habitava la meitat de la casa propietat dels Empúries, en canvi de 200 sous. Alhora, renovaven l'autorització per a vendre llur tros de terra.²³

El 14 de febrer de 1361, el neòfit Francesc de Colell, fill del mallorquí Astruc Bonjorn, que mentre fou jueu es digué Salomó, confessà haver rebut de Pere Arnau de Vila, de Besalú, 63 sous i 9 diners per a vestir i calçar i despeses per a anar a Mallorca, la qual quantitat es compromet a tornar-li quan així li ho exigiran.²⁴

L'any següent, el 27 de febrer, Salvador Sauol, de Girona, anomenat abans del seu bateig Astruc Salisar, va vendre al metge Jaacel des Castlar una Bíblia, en pergamí, dita en hebreu "macdatia" —lectura sagrada—, "Bibliam ebrayce vocatam macda-

18. Francisca VENDRELL DE MILLÁS, *En torno...*, 336-337.

19. T.D., vol. II, 47-48, nota 126. El distintiu vermell o groc que era obligatori que portessin els jueus, era un perill en cas de viatjar, sobretot per a les juerles properes a contrades muntanyenques. El Rei, el 26 de març de 1416, autoritzà els jueus de Jaca que es traguessin el distintiu mentre fossin de viatge i a portar-lo només dins els llocs habitats (ACA, Reg., 2390, 83).

20. TORROELLA, *La jueria...*, 21-22.

21. J. REGNÉ, *Catalogue des Actes de Jaime I, Pedro III et Alfonso II rois d'Aragon concernant les Juifs (1213-1291)*, "Revue des Études Juives", 60-61 (1911), i la seva continuació per al regnat de Jaume II, al vol. 73 (1921). Cf. núm. 2670.

22. T.D., vol. I, Conversos, 104-126.

23. *id.*, *id.*, *id.*

24. AHNO, Besalú, fulls solts, 1361.

tia", pel preu de 10 lliures i 9 sous;²⁵ és molt possible que el gironí la hi vengués per por que, una vegada batejat, li trobessin llibres escrits en hebreu.

També el 1392, Ishaq Ferrer és ja cristià i sempre més serà conegut amb el nom de Ramon Bernat de Cornellà, apel·latiu noble de Besalú, que degué prendre del padrí de bateig, com era acostumat.²⁶

Encara aquell any, el 12 d'agost, Vidal Bonastruc, de Barcelona, però que vivia a Besalú, prometé a Joan de Fontcoberta, abans dit Jucef Ferrer, també barceloní, que si no podien obtenir de Pere Palol, boter gironí, 9 florins i mig que li devia, per la cera que li vengué, seria ell qui li restituiria l'esmentada quantitat.²⁷

Conversos al segle XV

El compliment de la butlla de Benet XIII, que fou la causa que el barri on anaven a viure els jueus es transformés en un clos ofegat per un mur, fou també causa de llur ruïna econòmica i àdhuc espiritual; si ja el 3 de novembre de 1415, com hem dit, vengueren la corona d'argent —"atara"— que guarnia el rotlle de la sinagoga, per obtenir diners per a les despeses de la construcció del mur que aïllava el call i condemnar les portes de les cases que eixien fora d'aquest, molt aviat les famílies més assenyalades —Des Castlar, Caravita, etc.— no trigarien, almenys els caps de família, a batejar-se o a marxar lluny de la casa pairal, com Maimó de Piera, que anà a Granoillers, mentre el seu germà Ishaq romaní a Besalú liquidant el negoci i patrimoni familiar.

Jaacel des Castlar = Gabriel de Perarnau.— La nissaga dels Des Castlar²⁸ és sens dubte la més il·lustre en els annals de la comunitat hebrea de Besalú al llarg del segle XIV per la seva saviesa —eren metges— i riquesa. Però també pagà el seu tribut als estralls dels pogroms i controvèrsies religioses amb la conversió, abans del 5 de març de 1417, de Jaacel des Castlar, data en què ell mateix s'anomena "novus orthodoxus" i viu amb la seva nora, Bonafilla, vídua de David des Castlar, la qual tenia hipotecat el seu dot a Gabriel de Peraroll, batlle de Mieres, per 146 florins,^{28 bis} des del 1405.

Jaacel, en convertir-se, pren el nom de Gabriel de Perarnau²⁹ i no sols continuà

25. Manuel GRAU i MONSERRAT, *Notas sobre los Judíos de Besalú*, dins "Pyrene" 2ª època, any 1, 2 (Olot 1962), 34-47.

26. Sobre els Cornellà hom pot consultar Josep M. de SOLÀ-MORALES i DE ROSSELLÓ, *Llinatges besalunencs dels segles XIV al XV*, "I Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú" (Olot 1968), 169-216; cf. pàgs. 170 i ss.

27. AHNO, Besalú, vol. 275, 1392.

28. *T.D.*, vol. I, Des Castlar, 366-376.

28 bis, AHNO, Besalú, vol. 349, 1417.

29. *T.D.*, vol. I, Des Castlar, 366-376. Manuel GRAU i MONSERRAT, *Metges jueus a Besalú (s. XIV)*, dins "I Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú" (Olot 1968), 29-33; diu: "Els des Castlar. Aquesta meritíssima família apareix al llarg del segle XIV i ben entrat el XV en els protocols de l'Arxiu Notarial d'Olot i és força completa la documentació que sobre alguns dels seus membres hem pogut arregar en les nostres recerques.

En la *Gallia Judaica* apareixen ja citats els Des Castlar. Originals de Perpinyà, considerarem com a primer membre d'aquesta veritable dinastia Abraham des Castlar, que tenia dos fills que eren mestre David i Bonafós. David, que era metge, era a Perpinyà entre el 1273 i el 1277 i passà a viure a Narbona el 1281, i el 1315 el trobem ja establert a Besalú. Bonafós és citat com a habitant de Perpinyà entre el 1273 i el 1286, i el seu fill, Bonafós Abraham, hi era encara en aquell mateix any. Fins i tot, l'any 1337, trobem a Perpinyà un David ben David des Castlar, que hom no sap quin parentiu podia tenir amb la família esmentada.

exercint la medicina a Besalú mateix, lloc on ordenà el seu darrer testament "in articulo mortis", cap a hora de tèrcia, davant notari i els testimonis Gaspar de Cartellà —convers com ell— i G. Duran, el 30 de setembre de 1423,³⁰ sinó que la seva dedicació al negoci familiar dels préstecs prosseguí pròsperament.

Samuel de Fox = Guillem de Fox.— Bonafilla, nora de l'anterior i vídua de David des Castlar, que seguia essent jueva, malgrat la conversió del seu sogre, el 28 de juliol de 1421 vengué a Amorettes, jueva, muller de Guillem de Fox, neòfit de Girona, "qui solebat vocari, cum ebreus erat", Samuel de Fox, les següents quantitats que li eren degudes:

David des Castlar fou el pare del també metge Abraham des Castlar, mestre de Moshé Narboní i que aquest cita en la seva obra mèdica *Orah Hayyim*, que compougé cap al 1350 a Sòria. Enalteix Narboní la gran habilitat d'Abraham en l'art mèdica, i diu que és del tractat de les febres, que el nostre autor havia escrit, d'on ell obtingué gairebé tot allò que sabia sobre la dita malaltia. Així mateix, el metge Abraham és una altra de les deu notabilitats a les quals, com hem d't abans, Kalonymos ben Kalonymos, dedicà la seva obra. D'ell aconseguí Efodi la nota astronòmica que cita en el seu comentari sobre el *More Nebukhim*, I, 72, i és autor de diverses obres mèdiques que es troben en el manuscrit de Rossi 946, compost cap al 1325. Indubtablement fou el metge més important d'aquella família.

Prestà servels a la cort i, el 1327, Alfons III ordenà al veguer de Girona i Besalú que fossin pagades unes quantitats degudes al mestre Abraham pels seus servels, i per aquests mateixos, un any després, fou agraïat amb l'exempció total d'impostos per haver guarit el seu fill, l'infant Pere, el qual, un cop rei, el 1336, confirmà tots aquells privilegis que anterlorment li havien estat concedits. També tingué cura del noble Ponç de Rocabertí en la seva darrera malaltia, i Ponç ordenà als marmessors del seu testament que li paguessin 500 sous pels treballs esmerçats, però l'economia vescomtal dels Rocabertí no era tan florent com calla, puix que el dia 29 de juliol de 1332 mestre Abraham cedí els 500 sous a títol de donació a Jofre, vescomte de Rocabertí i senyor de Peralada.

Ben estesa devia ésser la seva fama i la confiança de la gent jueva en els seus coneixements, perquè fins i tot era cridat per a anar a Barcelona a curar i vigilar la malaltia d'algun que havia perdut la salut, i així l'any 1333 hi anà a tractar Rubèn Vidal, i cobrà per aquesta comesa la quantitat de 450 sous. És curiós que, en el document en el qual hom reconeix deure-li aquesta quantitat, apareix com a testimoni A. de Boixols, prevere, establert al monestir de Sant Pere de Besalú; curiós, hem dit, perquè hom troba importants documents que afecten la vida íntima d'aquesta família jueva signats a l'era del mas Boixols, de la parròquia de Sant Pere de Lligordà, avui conegut per mas Colomer.

L'any següent se separà legalment de la seva esposa Bonadona sa Sala, germana dels també metges Moshé sa Sala, de Perpinyà, i d'Abraham sa Sala, de Puigcerdà.

Fem un salt en el curs de la història d'aquesta família. El dia primer de febrer de 1359 s'esdevingué un dels fets més transcendents de la vida dels Des Castlar, pels lligams i vincles familiars que foren creats entre les famílies econòmicament més poderoses de la comunitat hebrea de Besalú, en casar-se, a l'era del mas Boixols, abans dit, dos besnèts d'Abraham des Castlar, Jaacel i Bonadona, amb Astruga, filla de Bonjuha Benvenist, i amb Caracausa Mair, filla de Mair Caracausa.

Jaacel des Castlar, que fou també metge, ja havia complert els tretze anys, però no els catorze. S'escolaren els anys i, en arribar el 1379, hom ja parlava de casar el seu fill David amb Bonafilla, filla de Ferrer Bonastruc, i és a aquest fill a qui, el 1386, va donar dos llibres, escrits en hebreu, en pergami, amb aquella magnífica lletra quadrada de l'època, que constituïen 27 quaderns i mig de la Guemará dels tractats talmúdics *Baba Qamma* i *Baba Metsià*, l'un, i l'altre, 14 quaderns pertanyents a la Guemará del també tractat talmúdic *Baba Batra*.

Visqué uns pocs anys a Castelló d'Empúries després del 1401, i allà, el 1405, comprà a Salomó Astruc un seient que ell tenia a la sinagoga empordanesa. El seu fill David ja era mort i ell tenia cura, com a tutor, de les nètes Ester, Bellaire, Astruga i Bonadona.

És veritat que l'octubre de 1416 encara era jueu, però ja el 5 de març de 1417 havia estat batejat amb el nom de Gabriel de Perarnau.

La llarga vida de Gabriel de Perarnau = Jaacel des Castlar s'estava ja acabant i, el 30 de setembre de 1423, circa horam tertiam in articulo mortis en presència del notari i essent testimoni un altre convers, Gaspar de Cartellà, signà el darrer document que en tenim: una definició de deutes de Pere Curós, de Crespià.

- 22 sous de Joan sa Costa, de Galliners (31 octubre 1407);
- 25 sous del mateix Joan sa Costa (10 novembre 1407);
- 45 sous dels hereus del difunt Ramon Vinyals, de Galliners (18 gener 1407);
- 45 sous dels mateixos hereus (12 abril 1407);
- 24 sous més dels mateixos hereus (19 gener 1408);
- 27 sous de Berenguer Coma, de Beuda (9 juny 1410);
- 15 sous del mateix Coma (15 setembre 1412);
- 26 sous d'Antoni Strada, de Pampilona, de Besalú, i la seva muller (4 abril 1414);
- 42 sous del matrimoni anterior (6 agost 1414);
- 25 sous d'Arnau Salom, de Mieres (3 març 1407).

En total 14 lliures i 16 sous, que havien d'ésser lliurades a Amorettes i que ho foren tot seguit.³¹ A més d'això, l'afer no acabà aquí; aquell dia Gabriel de Perarnau i la seva nora Bonafilla vengueren a Amorettes, conjuntament, 70 sous, sobre les 7 lliures que Bernat Rovira, apotecari de Besalú, i Antoni Codina, d'Ursinyà, els devien des del 14 de maig de 1411; feren època de rebre els susdits 70 sous.³²

Els Pau.— El llinatge de jueus conversos que prengué el nom de *Pau* era en realitat veí de Castelló d'Empúries, i si aquí en tractem és per la seva activitat econòmica a Besalú.

El 24 de gener de 1415, Bernat de Prat, de Besalú, cedí en concepte de venda a Bonanat de Pau tots els seus drets, per un total de 14 lliures, 5 sous i 8 diners, que hauran de cobrar el proper 25 de juliol, sobre un violari que Asbert de Trilea, donzell, satisfeia anualment.³³

Un any després, més o menys, el 9 de febrer de 1417, el mateix Bernat de Prat li vengué 7 lliures, 2 sous i 10 diners, pel violari citat abans, corresponent ara a la solució del passat gener.³⁴

Uns mesos després, el 15 de setembre, Francesc Colomer era deutor, a Bonanat, de 10 florins, que havia de tornar, la meitat per Sant Miquel i l'altra per Tots Sants.³⁵

Trobarem el 1420 —14 d'agost— un altre membre del llinatge: Bartomeu de Pau, giponer, neòfit, que abans, d'instal·lar-se a Besalú havia viscut a Perpinyà, en l'acte d'adquirir de Pere Albert, "butiquerio Perpiniani", diverses mercaderies, per valor de 17 lliures i 3 sous; la compra fou a crèdit, segons document notarial de distribució del pagament, que havia d'ésser la següent: per Pentecosta, 100 sous; un any després, uns altres 100 sous, i al cap de dos anys, la resta del deute.³⁶

Flora.— Maimó Vital, jueu de Besalú, donà, el 13 d'agost de 1420, certes quantitats, que encara hom devia, a la seva mare Flora, conversa, vídua de Vital Maimó, de Camprodon, per un total de 29 lliures i 12 sous;³⁷ més endavant encara li va donar la resta de les quantitats per cobrar dins la vegueria de Besalú, menys 20 lliures. La mare nomenà Maimó, encara jueu, procurador seu per a cobrar totes les quantitats que li havia cedit. Per si fos poc, Maimó, que devia gaudir d'una sòlida posició

31. *T.D.*, vol. I, *Conversos*, 104-126.

32. *AHNO*, Besalú, vol. 358, 1421.

33. *Id.*, *Id.*, 345, 1416.

34. *Id.*, *Id.*, 347, 1417.

35. *Id.*, *Id.*, 349, 1417.

36. *Id.*, *Id.*, 356, 1420. *T.D.*, vol. I, *Conversos*, 104-126.

37. *Id.*, *Id.*, *Id.*

econòmica i potser temia pels seus diners, féu donació a sa germana Clara d'unes altres 100 lliures.³⁸

Caravita Belshom = Gaspar de Cartellà.- Els Belshom,³⁹ nadius de Girona, aveïnats a Besalú des de la segona meitat del segle XIV, donaren a la vila comtal un dels jueus més notables de la seva aljama, tan sols parangonable amb Jaacel des Castlar = Gabriel de Perarnau, i com ell convers al cristianisme. Caravita Belshom, batejat l'any 1416, prengué el nom de Gaspar de Cartellà i prometé immediatament, el 22 de juny, a sa muller Goigs, fills i filles, que seguien essent jueus, que mentre visquessin tots junts no els forçaria a batejar-se ni els ofendria amb cap befa per obligar-los a la conversió.⁴⁰

"...Gaspar de Cartiliano, novus orthodoxus... qui solebam nominari, cum eram judeus, Caravida Bellshom, ville Bisulduni, gratis convenio et promito, firma et valida stipulatione, vobis Goigs uxori mee, presenti, quod ego durante tempore quo mecum habitationem facietis, non infestabo vos nec filios nec fillas nostros de se baptizando nec aliquid malum, Injuriam vel offensam propter que teneamini babtizari. Et ideo obligo bona, etc."

L'antic Caravita Belshom hagué de trasmudar notablement la seva vida pel que fa al món dels negocis, en ésser batejat. Ja no li era lícit de practicar la usura, i per això veurem des d'ara que anirà cedint i liquidant les quantitats encara per cobrar i donar-se al seu ofici, més prosaic, de "mercerius", que és el nom amb què serà designat d'ara endavant.

Podrem veure que ja el primer d'abril de 1417 cedí els seus drets sobre un préstec —tindrà cura de dir que quan féu això encara era jueu— a Mateu des Mor, del Mas d'Ornos deçà, d'Argelaguer, per la suma de 44 sous, tot i que el préstec —era del 23 de novembre de 1413— era fet per 55 sous.⁴¹ I Mateu des Mor tindrà facilitats per a pagar-li la compra, ja que els tres florins que resta a deure els podrà liquidar en dos terminis fins a Sant Miquel; això sí —i aquí ix el seu esperit mercantil—, si no compleix el pacte haurà de lliurar-li una tercera part a més a més, en concepte de multa.

El 5 de juliol de 1417 signava el seu testament la mare del nostre Gaspar, vídua de Belshom Caravita, Fana:

"Quoniam nullus in carne positus, etc... ego, Fana, uxor Belshom Caravida, quondam, judei Bisulduni, gravi infirmitate detenta, de qua me mori timeo... in meo tamen bono sensu plenaque memoria et loquela existens, meum condo, facio et ordino testamentum, in quo meos pono et eligo manu-missores et hulus mei testamenti executores... Gaspar de Cartiliano, tenderium, filium meum, et Petrum Benedicti, juponerium, generum meum, novos orthodoxos sive noviter ad fidem conversos... Quibus et utrique ipsorum dono et facio plenum posse omnia bona mea... In primis volo injurias meas restitui et debita mea persolvi... Item dimitto dicto Gaspar, filio meo, pro hereditate et legitima sua materna et pro omni alio jure sibi pertinenti in bonis meis, quasdam tovallias listatas et quandam culcitricem meam meliorem et quandam taceam meam argenti albam, in quibus ipsum heredem meum instituo. Item dimitto Regine, uxori Maymoni Vitalis, judei dicte ville,

38. *Id.*, *Id.*, *Id.*

39. *T.D.*, vol. I, Caravita Belshom, 352-354.

40. *AHNO*, Besalú, vol. 344, 1415.

41. *Id.*, *Id.*, 348, 1417.

filie mee, pro hereditate et legitima sua materna et pro omni jure sibi pertinenti in bonis meis, decem florenos in denariis et tertiam partem totius rape lini, que est in quadam techa mea, et quasdam cotam et tunicam meas coloris lividi, in quibus ipsam heredem meam instituo. Item dimitto Dulcie, uxori dicti Petri Benedicti, filie mee, pro hereditate et legitima sua materna et pro omni alio jure pertinenti... in bonis meis, unam gramasiam meam, coloris lividi, et unum cohopertorium, sive "pallet", operatum auro et cirico, in quibus ipsam filiam meam heredem instituo. Item dimitto duos florenos auri quos volo dare amore Dei pro anima mea nomine dictorum meorum manumissorum. Super omnibus aliis bonis et juribus meis... ubique sunt, presentibus et futuris, exceptis hiis de quibus superius sum testata, instituo et facio mihi heredes meos universales dictos Gaspar et Dulciam, filium et filiam meos, equis partibus. Et hec est mea ultima voluntas... Actum Bisulduni .v. die Julii.

Testes... huius testamenti sunt G. Pontii Jacobi, sartor, novus orthodoxus; Bn. Michaelis; Bn. Peralis, sartores; G. Vinyals; Ludovicus Riba, parator; Johannes Valinnis, textor et Bernardus Ornos, spaherius, Bisulduni."⁴²

Del 13 de setembre de 1417 hi ha un document, força incomplet, tan insuficient que ni tan sols hi figura l'encapçalament ni els testimonis, fet a nom de Salomó Maimó de Piera i en el qual eren testimonis Gaspar de Cartellà i Llorenç Jacob "neophitus novus ville Castilionis Impuriarum".⁴³ No en sabem res més.

El 7 de novembre de 1419, Blanca, que es diu muller de Gaspar de Cartellà, conjuntament amb el giponer Maimó Vidal, absolgueren Vicenç Rodon, de Tortellà, de tota mena de deutes fins al dia de la data del document.⁴⁴ L'interès d'aquesta notícia està en la dona Blanca, puix que sabem que Gaspar era casat amb Goigs. ¿Havia quedat vidu de la seva muller, Goigs, i s'havia casat per segona vegada amb aquesta Blanca, que, a més, diu que mentre fou jueva es digué Bonafilla i era, a més a més, vídua de David des Castlar i per consegüent nora de Jaacel des Castlar = Gabriel de Perarnau? S'havia separat de la primera muller en no convertir-se també ella? Val a dir que el document no aclareix res d'aquest embull.

L'any 1423, el 22 de desembre, Francesc Rovira, de Fontcoberta, que viu a Vilademires, es presentà al batlle i sòts-veguer de Besalú, Joan de Casafranca, i féu present:

"... Intus dictam villam personaliter... In presentia mei Johannis de Ornos, notarii publici Bisulduni, et testium, scilicet, Jacobi de Sancta Pace, junonerii Bisulduni, et Anthonii de Oliveria, parrochie Sancti Martini de Campo Maiori... coram venerabilibus balulo et subvicario. Quod cum ad sui noviter pervenerit auditum se fore excommunicatum, eo quia asseritur ipsum fuisse monitum de tenendo hostagium Leonardo de Corbera, converso Barcinone, quod tamen ipse ignorat; attamen casu quo fuerit monitus, dixit quod ipse erat in dicta villa Bisulduni pro tenendo dictum hostagium, de quibus idem Franciscus Rovira petit sibi fieri et, si voluerit, tradi unum et plura publicum et publica instrumentum et instrumenta...

Et post predicta, ... Gaspar de Cartiliano, mercerius ville de Bisulduno, procurator ut dixit dicti Leonardi de Corbera, existens coram dicto Francisco Rovira, Intus dictam villam personaliter repperto, in presentia mei no-

42. *id.*, *id.*, *id.*

43. *id.*, *id.*, 349, 1417.

44. *id.*, *id.*, 353, 1419.

tarii predicti et testium, scilicet, Petri Perull et Johannis Ruffa, de Bisuldu-
no ad hec assumptorum, dixit hec verba vel similia...:

"En Rovira, entès he que vós sots ací, per tener hostatges, per rahó d'al-
cuna quantitat de diners a què sots tengut a'n Leonard de Corbera, ciutadà
de Barcelona; per què yo, axí com a procurador del dit Leonard, ma profir
de dar-vos, tot jorn que vós ho demanarets, la provisió acostumada, ço és,
.viii. diners quescun dia".

Et dictus Franciscus Rovira, respondens, dixit dicto Gaspar...:

"Yo són prest de pendra la dita provisió, però no la'us demanaria, mes
raquir-vos que cascun die le'm portets".

Et dictus Gaspar dixit:

"Yo no le'us he a portar, mes són prest de dar-le'us quescun jorn que
le'm demanets".

Et tunc Franciscus Rovira respondit dicens:

"Ara dats le'm per vuy".

Et confestim dictus Gaspar solvit et tradidit dicto Francisco Rovira,
pro provissione ipsius diei, octo denarios Barchinonenses, quos quidem octo
denarios dictus Franciscus Rovira recepit, de quibus omnibus predictis dic-
tus Gaspar nomine predicto petiit fieri instrumentum..."⁴⁵

El 28 de novembre de 1424, Gaspar de Cartellà, fill de Belshom i Fana, ja di-
funta, donava a la seva germana Magdalena, anomenada Dolça abans de sa conver-
sió, i casada amb Bernat de Casafranca, giponer de Besalú, les 22 lliures que li cor-
responien de la donació testamentària de llur mare, amb la renúncia expressa per
part de Magdalena de qualsevol altra petició i demanda. El mateix dia, la germana
d'ambdós, Regina, jueva, casada amb el també giponer Jaume de Santa Pau, renuncia-
va als seus possibles drets sobre l'herència dels seus pares, per qualsevol motiu, a
canvi dels 20 florins que li eren lliurats. El seu marit, Jaume, i el seu fill, Dalmau de
Cartellà, "anno presenti ad fidem catholicam conversus", autoritzaren i juraren so-
bre els evangelis la renúncia feta per la seva esposa i mare. Per la definició de l'he-
rència quedaren uns altres 20 florins pendents a favor de Regina, que havia de co-
brar-los per Nadal, però féu expressa abdicació de la dita quantitat.⁴⁶

El 5 de juliol de 1426 Gaspar de Cartellà havia ja casat el seu fill Rafael i, per
a sustentació del novell matrimoni, els donà 200 florins, a pagar en quatre anys,
amb la condició de poder avançar les pagues, si així fos la seva voluntat, o desdir-
se'n si ho considerava oportú, sense dret a reclamació per part del fill, nora o possi-
bles néts. El cas és que immediatament després de fer la promesa, el 10 de juliol,
Rafael rebé automàticament els 200 florins.⁴⁷

Del 24 de novembre de 1427 hom conserva, entre els fulls del volum de proto-
cols de l'Arxiu Històric Notarial d'Olot, núm. 374, una lletra força interessant, di-
rigida

"Al molt honrat lo senyor en Gaspar de Carteyà
a Besalun.

Senyor e car amich, per an Johan Reffer he sebut com sou a Beselun,
per què us prech que, pus vós sots aquí, vuyau dar loch a madona ma mare
de les obligacions que jo avia a vós fetas dir e són aquestes: d'en Fiol de Ta-
pioles a .xviii^o. d'abril cccc.XXVi. una de.iii. liures .xvii. sous; altra d'en Ser-
vià de Serinyà a xxvi de febrer de cccc xxii de .iii. liures .vi. sous; altra d'en

45. *id.*, *id.*, 364bis, 1423.

46. *id.*, *id.*, 365, 1424.

47. AHNO, Besalú, vol. 369, 1426.

Font de Guixeres a x de maig de cccc xxii de .xxii. sous; altra d'en Antoni Codina Dosinyan a xxiii de juliol de cccc xxvii de .xviii. sous; altra d'en Pere Asgleya de Beuda a xx de setembre de cccc xxvii de .viii. sous .viii. diners. Per què us prech que per so que la cosa se puya axí cutats doneu lo dit loch e, si res puy per vós fer, són prest. Ascrita en Gerona a xx iiii de nohembre.

a vostra play prest
Johan Cavaleria."

En el dors de la mateixa carta hi ha una nota, del 3 de desembre següent que diu, i és la contestació de l'anterior:

"Gaspar de Cartilliano, mercator Castilione, trado vobis Margarite uxori Bn. Cavaleria, condam, magistri in medicina Gerunde, in .xl. solidos Barchinone ex illo debito .iii. libras .xvii. solidos cum obligatione facta P. Fiol de Tapioles. Item in .iii. libras .vi. solidos contra F. Servi de Serinyà. Item in .xxii. solidos contra en Font des Guixeres. Item in novem solidos .viii. dineros contra P. Sgleya de Belda.

Testes G. Soler Olot et Johan (...)."

Del 3 de desembre hi ha també una nota que no és altra cosa sinó la que hi ha al dors de la carta anterior, adés transcrita, bé que un poc més ampliada, la qual, completa, diu així:

Gaspar de Cartellà, de Castelló d'Empúries, ven a Margarida, vídua de Bernat Cavalleria

"... magistri in medicina civitatis Gerunde totum locum et jus meum... in .xl. solidos monete bar. de terno in et super illo debito .lxxvii. solidor. et oboli quod Petrus Fiolla de Tapiolis, parrochie Monte acuto, debere mihi recognovit. ... Item ... in illis .iii. libris et .vi. solidis dicte monete quos Franciscus Seuia... Item... .xxii. solidos quos Font de Guixeres... Item... .viii. solidos et octo denarios quos Petrus de Sgleya, parrochie de Belda... Item ... in .xviii. solidis, quos mihi debet Anthonius Codina, de Ussiniano...

Testes Guillelmus de Solerio, ville de Oloti, et Johannes Seudiment, scriptor de Bisulduno."⁴⁸

El primer de setembre de 1432, Rafael de Cartellà, que es diu *tenderius* i viu a Castelló d'Empúries, apareix com a hereu universal del seu pare Caravita Belshom = Gaspar de Cartellà, ja difunt, conjuntament amb el seu cosí Dalmau de Cartellà, "mercerius", també de Castelló, procurador del primer, de la seva muller Agnès i de sa mare Blanca —una altra vegada cal preguntar-se: què passà amb Goigs?—; reberen el document pel qual ostentaven la citada procuradoria, feta a la capital del comtat emporità, el 16 de maig de 1432.⁴⁹

La darrera notícia sobre aquest llinatge i en la qual encara hom fa esment de l'il·lustre Gaspar, és del 9 de maig de 1435, dia que Salvador Bonet, giponer de Besalú, vengué a Salvador Rimal una casa prop de la plaça i carnisseria, la qual l'indava amb la que antigament fou de Pasqual de Condamina i era ara dels hereus de Nicolau Valent, mercer; per un altre cantó la llinda era la via pública; la del sastre Joan Ros —Salvador Rimal també era sastre— ho era per un tercer i hom fa constar que abans havia estat de Gaspar de Cartellà; i, darrerament, la quarta llinda era la casa dels hereus de Pere Spuela, carnisser, i la muralla del castell de la vila.⁵⁰

48. *id.*, *id.*, 374, 1427.

49. *id.*, *id.*, 380, 1432.

50. *id.*, *id.*, 387, 1435.

Marc Sirvent.- L'abril de 1417 apareix també com a neòfit el nom de Marc Sirvent, Ishaq Salomó de Carcassona, però aveïnat a Castelló d'Empúries. La cita procedeix d'una cessió d'un títol de venda pel qual Caravita Belshom = Gaspar de Cartellà, cedeix els seus drets sobre 42 sous que li devia Bernat Carrera de Cantans, des del 24 de maig de 1411, quantitat que li lliurà tot seguit.⁵¹

Marc Furtià . Francesc Provet.- Són dos conversos de Castelló dels quals només coneixem el nom jueu del primer, Marc, procurador, el 1417, de Francesc Provet, i es deia abans Astruc Zarc.

Marc Furtià, el 15 de novembre d'aquell mateix any, i per la força de la procura feta un mes abans, autoritzava Gaspar de Cartellà a cobrar els deutes i quantitats pendents amb el seu apoderat i en especial els de Guillem Sestries.⁵²

Bernat Minyana.- Mossèn Ramon Corbella publica⁵³ els capítols matrimonials signats en poder de Jaume sa Carrera, notari de Barcelona, el 21 de juliol de 1399, entre els conversos Francesc Blanc, fill gran del també convers Guillem Blanc, metge, veí de Castellnou d'Arri (França), i Margarida, conversa, filla del difunt jueu de Camprodon, Vidal Maimó, i de Flora Prat, conversa igualment. Tots ells eren d'ascendència vigatana. Margarida era germana de Bernat Minyana, sastre de Vic, i de Maimó Vidal (vegeu abans "Flora"). Ambdós germans li donaren de dot 60 florins i com a penyora una *Bíblia*, en hebreu, escrita sobre pergami, amb les cobertes de cuir vermell i clavetejat.

Tots dos germans eren vivents el 1413, el convers a Vic i el jueu a Besalú. Per primera vegada ixen en la documentació besaluenca el 13 de gener de 1413, en cancel·lar Maimó Vidal un deute de 200 sous, part d'una quantitat més alta, deguda per R. de Bosc, de Maià, a Joan Arialta, de Palera, que aquest, alhora, cedí a títol de venda al jueu, el qual solament aconseguí de cobrar-ne 15. El mateix dia Maimó Vidal vengué al seu germà Bernat Minyana tots els seus drets sobre una sèrie de quantitats que en conjunt sumaven 33 lliures.⁵⁴

Dies després, el 30 de gener, Joan des Sorts, d'Argelaguer, vengué a Maimó Vidal la meitat de la collita de raïm per un període de tres anys, del seu mas de Sorts, pel preu de 5 florins anuals. Maimó Vidal, alhora, cedí els drets sobre el raïm a Bernat Minyana, així com una altra sèrie de sumes per un total de 362 sous i 6 diners.⁵⁵

A la darrerria d'aquell any, el 7 de desembre, Caravita Belshom, procurador de Bonastruc Vital, ambdós de Besalú, en nom propi i en el de Maimó Vidal, cediren al sastre vigatà convers, Bernat Minyana, llurs opcions sobre un deute de 28 florins, de Guillem Monia, de Setcases —Camprodon, 26 d'octubre de 1410—, signat davant el notari Francesc Massot. Així mateix Caravita Belshom li va cedir unes altres quantitats per valor de 33 lliures i 9 sous.⁵⁶

Dalmau de la Ala.- Dalmau de la Ala era un neòfit gironí que l'any 1418 va te-

51. *id.*, *id.*, 349, 1417.

52. *id.*, *id.*, *id.*, *id.*,

53. Ramon CORBELLA, *La aljama de Juheus de Vich. Centuries XIII i XIV* (Vic 1909), 143 ss.

54. AHNO, Besalú, vol. s/n., 1413.

55. Nolasco DEL MOLAR, *Edificios religiosos de los judíos de Besalú*, dins "Misión", núm. 498, (Olot 1965), 8.

56. AHNO, Besalú, vol. 358, 1421.

nir una certa relació econòmica per terres besaluenques. El 17 de febrer, Guillem i Pere Frigoler, pare i fill, de Mieres, li demanaven un préstec d'11 lliures i 10 sous, a tornar entre la festa de Pentecosta i Sant Miquel, amb un guany de 20 sous. És molt possible que els diners del préstec fossin per a tapar un altre forat, puix que tot seguit Salomó Maimó de Piera, procurador d'Ishaq Maimó de Piera, el que vivia a Granollers, els féu definició —Sant Julià de Palol, not. Jaume Mateu, 3 de setembre de 1417— de llurs deutes.⁵⁷

Les seves andròmines anaren més enllà i, tot seguit, amb el joc de préstecs i definicions comprometé 7 lliures a Pere de Soler, de Mieres, Guillem des Coll, de l'esmentada parròquia, i Nicolau Bofill, de Besalú, a tornar en terminis successius, de 30 sous cada mig any, mentre Salomó Maimó de Piera, en virtut de la dita procura, feia les corresponents absolucions a Pere de Soler, de les 9 lliures que els devia, a ell i a Bonastruc Vidal.

Manuel GRAU I MONSERRAT
de la Universitat de Barcelona

57. AHNO, Besalú, vol. 349, 1417. Aquest Salomó Maimó de Piera també era procurador de Bonastruc Maimó de Piera, segons consta en document signat pel notari de Granollers, Pere Verdera, el 17 de maig de 1417, al moment de fer definició de deutes a Nicolau Pagès, de Dosquers.